

Martyna Wilbrandt-Gotowicz

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie

ORCID: 0000-0003-1527-0305

m.gotowicz@uksw.edu.pl

Wybrane problemy związane z wdrożeniem nowego systemu doręczeń elektronicznych w postępowaniu administracyjnym

Słowa kluczowe: usługi e-doręczeń, ustawa o doręczeniach elektronicznych, publiczna usługa rejestrowanego doręczenia elektronicznego, publiczna usługa hybrydowa

Streszczenie. Przedmiotem opracowania są wybrane problemy związane z wdrożeniem w postępowaniu administracyjnym nowego typu doręczeń elektronicznych. Ustawą z 18 listopada 2020 r. o doręczeniach elektronicznych wprowadzono bowiem dualistyczną strukturę systemu doręczeń elektronicznych, z których korzystać mają podmioty publiczne. Unormowano nieznane dotychczas prawu polskiemu usługi publiczne: publiczną usługę rejestrowanego doręczenia elektronicznego oraz publiczną usługę hybrydową oraz wprowadzono domyślną cyfrowość doręczeń podmiotów publicznych. Na tym tle w artykule omówiono wątpliwości dotyczące prawnej regulacji zakresu przedmiotowego stosowania nowych e-doręczeń, w związku z wyłączeniami określonymi w art. 3 i 6 ustawy oraz przepisami Kodeksu postępowania administracyjnego. Przedstawiono także problematykę zakresu temporalnego reformy e-doręczeń w związku z regulacjami okresu przejściowego oraz wydaniem przez Ministra Cyfryzacji komunikatu określającego termin rozpoczęcia stosowania nowych usług doręczeń na dzień 1 stycznia 2025 r.

Selected problems related to the implementation of a new electronic delivery system in administrative proceedings

Keywords: e-delivery service, Act on Electronic Deliveries, public service of registered electronic delivery, public hybrid delivery

Summary. The subject of the study are selected problems related to the implementation of a new type of electronic deliveries in administrative proceedings. The Act of 18 November 2020 on Electronic Deliveries introduced a dualistic structure of the electronic delivery system to be used by public entities. Public services, hitherto unknown to Polish law, were standardized: the public service of registered electronic delivery and the public hybrid service, and the default digitization of deliveries of public entities was introduced. Against this background, the article discusses doubts regarding the legal regulation of the material scope of the use of new e-delivery, in connection with the exclusions specified in art. 3 and 6 of the Act and the provisions of the Code of Administrative Procedure. The issue of the temporal scope of the e-delivery reform was also presented in connection with the regulations of the transition period and the announcement by the Minister of Digitization, specifying the date of application of the new delivery services on 1 January 2025.

1. Uwagi wstępne

Ustawa z 18 listopada 2020 r. o doręczeniach elektronicznych¹ wprowadza całkowicie nowy system doręczeń elektronicznych, oderwany od dotychczas wykorzystywanego doręczania za pośrednictwem kont na elektronicznej platformie usług administracji publicznej (e-PUAP). Jego założeniem jest rozpowszechnienie modeli załatwiania spraw i komunikacji między podmiotami uczestniczącymi w wymianie informacji uwzględniających transformację cyfrową. Akt ten przewiduje zatem zasadniczo wyłącznie elektroniczny sposób przekazywania informacji między podmiotami publicznymi, w relacjach zaś między podmiotami publicznymi a niepublicznymi – model cyfrowy komunikacji, ewentualnie model hybrydowy – w odniesieniu do osób fizycznych niekorzystających ze środków komunikacji elektronicznej. Swoistą metazasadą wynikającą z powołanej ustawy jest inkluzywność doręczeń elektronicznych, tj. takie ich dostosowanie, by zapobiegać wykluczeniu informacyjnemu, a w konkretnych sprawach zapewniać realizację skutku doręczenia i gwarancji udziału stron w postępowaniu². Dlatego ustawa przewiduje dualistyczną strukturę systemu doręczeń elektronicznych, z których korzystać mają podmioty publiczne (organy administracji publicznej, docelowo także sądy), wprowadzając regulację nowych usług: publicznej usługi rejestrowanego doręczenia elektronicznego (PURDE) oraz, jako uzupełnienie, publicznej usługi hybrydowej (PUH). Nie zmienia natomiast dotychczasowej istoty zasady oficjalności doręczeń³.

Tak nakreślone założenia reformy doręczeń elektronicznych zasadniczo nie budzą zastrzeżeń. Jako wewnętrznie spójne należy uznać przepisy ogólne (art. 1-10 u.d.e.) określające zakres ustawy, definiujące podstawowe terminy oraz wprowadzające najważniejsze reguły konstrukcyjne systemu e-doręczeń, z których można wywieść zespół zasad związanych z: domyślną cyfrowością doręczeń podmiotów publicznych, kwalifikowaną formą doręczeń elektronicznych, pierwszeństwem (prymatem) doręczeń na adres z bazy adresów elektronicznych (BAE), dostępnością doręczeń, hybrydowością doręczeń, komplementarnością, równoważnością (skut-

¹ Dz.U. z 2024 r. poz. 1045, dalej: u.d.e.

² Por. M. Wilbrandt-Gotowicz, [w:] *Doręczenia elektroniczne. Komentarz*, red. M. Wilbrandt-Gotowicz, Warszawa 2021, s. 62; G. Szpor, *Elektroniczna administracja a „wykluczenie cyfrowe”*, [w:] *Polityka społeczna w procesie integracji europejskiej*, red. A. Rączaszek, W. Koczur, Katowice 2009, s. 627-637; *Wykluczenie cyfrowe w Polsce*, OT-637, Kancelaria Senatu, grudzień 2015, https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatopracowania/133/plik/ot-637_internet.pdf [dostęp: 26.07.2024]; A. Ziółkowska, *Postępująca informatyzacja administracji publicznej a wykluczenie cyfrowe obywateli, czyli czy istnieje zagrożenie inkluzji administracji publicznej? Przyczynek do dyskusji*, [w:] *Administracja w demokratycznym państwie prawa. Księga jubileuszowa Profesora Czesława Martysza*, red. A. Matan, Warszawa 2022, s. 856-858.

³ Por. D.J. Kościuk, *Realizacja zasady oficjalności doręczeń w postępowaniach administracyjnych po wejściu w życie ustawy o doręczeniach elektronicznych*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2021, nr 8, s. 46.

ku) doręczeń, potwierdzalnością doręczeń, skutecznością wpisu adresu do doręczeń elektronicznych do BAE, informowaniem o skutkach wpisu, obligatoryjnością posiadania przez podmioty publiczne adresu do doręczeń elektronicznych wpisanego do BAE, rozszerzoną na podmioty profesjonalne (przedsiębiorców, przedstawicieli zawodów prawniczych) obligatoryjnością posiadania takiego adresu, fakultatywnością posiadania przez podmioty nieprofesjonalne adresu do doręczeń elektronicznych łącznie z prawem do posiadania takiego adresu⁴.

Uwzględniając jednak szerszy kontekst, nasuwa się wiele wątpliwości odnośnie do wdrożenia nowego systemu doręczeń elektronicznych. Z jednej strony pojawiają się problemy interpretacyjne związane z relacjami przepisów u.d.e. do innych aktów prawnych, w tym zwłaszcza o charakterze proceduralnym. Ustawa o doręczeniach elektronicznych modyfikuje bowiem ponad 80 obowiązujących aktów prawnych, w tym Kodeks postępowania administracyjnego⁵, Ordynację podatkową⁶, Kodeks postępowania cywilnego⁷, Kodeks postępowania karnego⁸, Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi⁹, ustawę o postępowaniu egzekucyjnym w administracji¹⁰ itd. Nie jest to akt normatywny dotyczący materii dotychczas nie unormowanej w porządku prawnym, a raczej takiej, która podlegała rozproszonej, nieskoordynowanej, zmiennej regulacji na potrzeby określonych podmiotów i procedur prawnych. Z drugiej strony głęboka transformacja systemu doręczeń elektronicznych w kierunku wdrożenia nowych, bardziej spójnych rozwiązań, przy jednoczesnym zapewnieniu niezbędnej ciągłości dokonywania czynności konwencjonalnych wywołujących skutki prawne (jakimi są doręczenia), nie jest możliwa z dnia na dzień, lecz wymaga okresu przejściowego. Sposób regulacji tego okresu w ustawie, a przede wszystkim zmiana przepisów intertemporalnych i uzależnienie wdrożenia reformy w istotnym zakresie od komunikatu ministra, nie odpowiadają zasadom prawidłowej techniki legislacyjnej¹¹, są również wątpliwe z punktu widzenia transparentności regulacji prawnych i ich spójności.

⁴ Szerzej: M. Wilbrandt-Gotowicz, *Transformacja e-doręczeń w postępowaniu administracyjnym – uwagi na tle ustawy z dnia 18 listopada 2020 r. o doręczeniach elektronicznych*, „Rocznik Administracji Publicznej” 2022, nr 8, s. 266–271.

⁵ Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego, Dz.U. z 2024 r. poz. 572, dalej: k.p.a.

⁶ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa, Dz.U. z 2023 r. poz. 2383 ze zm.

⁷ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego, Dz.U. z 2023 r. poz. 1550 ze zm.

⁸ Ustawa z dnia 6 czerwca 1996 r. – Kodeks postępowania karnego, Dz.U. z 2024 r. poz. 37 ze zm.

⁹ Ustawa z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, Dz.U. z 2024 r. poz. 935.

¹⁰ Ustawa z dnia 17 czerwca 1966 r. o postępowaniu egzekucyjnym w administracji, Dz.U. z 2023 r. poz. 2505 ze zm.

¹¹ Por. rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasady techniki prawodawczej”, Dz.U. z 2016 r. poz. 283, dalej: ZTP.

Z powyższych względów przedmiotem opracowania uczyniono główne problemy związane z wdrożeniem doręczeń elektronicznych przewidzianych w ustawie z 18 listopada 2020 r. do postępowania administracyjnego. Uwzględniając metodę dogmatyczną, odniesiono się do wybranych, szczególnie istotnych dla skutków reformy, zagadnień dotyczących zakresu przedmiotowego stosowania PURDE i PUH oraz zakresu temporalnego reformy e-doręczeń¹².

2. Problem zakresu przedmiotowego stosowania nowych e-doręczeń

Ustawa z 18 listopada 2020 r. jest pierwszą ustawą, która w sposób tak szeroki reguluje materię doręczeń elektronicznych w różnych procedurach prawnych, a ponadto nie tylko modyfikuje rozwiązania proceduralne w innych aktach, ale również normuje podstawowe instytucje doręczeń elektronicznych – zasady, adres do doręczeń elektronicznych i skrzynkę doręczeń, bazę adresów elektronicznych, świadczenie PURDE i PUH, odpowiedzialność operatora wyznaczonego oraz postępowanie reklamacyjne czy systemy teleinformatyczne wspierające świadczenie usług doręczeń elektronicznych. Poza częścią ogólną i szczególną zawiera także liczne przepisy nowelizujące wiele aktów prawnych i kształtowanych przez nie procedur administracyjnych i sądowych oraz przepisy przejściowe. W związku z tym można zapytać, czy u.d.e. może stanowić ustawę „matkę” systemu doręczeń elektronicznych, kompleksowo regulując tę tematykę w prawie polskim, pełnić funkcje „kodeksu” w zakresie doręczeń elektronicznych. Takie ujęcie wpisywałoby się w koncepcję dążenia do stworzenia „kodeksu cyfrowego” włączającego w jednolite ramy prawne zatomizowaną dotychczas materię prawnej kwalifikacji i zasad wykorzystywania nowych technologii¹³. Na tym tle tematyka doręczeń elektronicznych stanowi jednak zaledwie wycinek wyzwań regulacyjnych związanych z rewolucją technologiczną. Wydaje się również, że mimo ambitnych założeń stopień zawłości regulacji, zwłaszcza w relacji do ustaw nowelizowanych, w tym procesowych, może podawać w wątpliwość traktowanie przepisów u.d.e. w praktyce podmiotów publicznych jako modelowej i podstawowej regulacji prawnej materii doręczeń elektronicznych. Może to prowadzić do postrzegania ustawy z 18 listopada 2020 r. jako aktu „wytrychu” wprowadzającego wyłom w dotychczasowych sposobach doręczeń wykorzystywanych m.in. w postępowaniu administracyjnym poprzez modyfikacje

¹² Uwarunkowania stosowania PURDE i PUH, poza wymiarem prawnym, zależą również od wymiaru pozaprawnego, organizacyjnego, który ze względu na ograniczone ramy opracowania został zasygnalizowany jedynie w podsumowaniu.

¹³ Na temat koncepcji kodeksu cyfrowego z 2017 r. zob. <https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/tworzymy-kodeks-cyfrowy-pomoz-nam-> [dostęp: 26.07.2024].

nieodpowiadające specyfice przyjętych uprzednio rozwiązań w zakresie doręczeń elektronicznych i nieuwzględniające właściwości rozpoznawanych spraw¹⁴.

Wątpliwości te po części wynikają z odmiennej płaszczyzny regulacyjnej u.d.e. i k.p.a. Z jednej strony przepisy kodeksowe powinny być traktowane jako *lex generalis* w odniesieniu do modelowej regulacji postępowania administracyjnego, którego jednym z elementów, choć akcesoryjnym z punktu widzenia celów tego postępowania, jest normatywizacja sposobów doręczeń. W takim ujęciu przepisy u.d.e. mają niewątpliwie charakter *lex specialis*. Z drugiej jednak strony, biorąc pod uwagę wyłącznie przedmiot regulacji, jakim są doręczenia elektroniczne, charakter norm generalnych zyskują przepisy u.d.e., a przepisy kodeksowe dotyczące doręczeń stają się w tym kontekście przepisami szczególnymi. To drugie ujęcie powinno, moim zdaniem, być wiodące przy analizie sposobów doręczeń elektronicznych w postępowaniu administracyjnym, co oznacza, że przy stosowaniu norm kodeksowych odnoszących się do doręczeń powinno dokonywać się ich interpretacji z uwzględnieniem nie tylko regulacji u.d.e. (odpowiednio aktów wykonawczych) normujących dany typ usługi doręczeń elektronicznych (PURDE, PUH) czy uzyskiwanie adresów do doręczeń elektronicznych i ich wpis do BAE, ale również zasad doręczeń elektronicznych wynikających z przepisów ogólnych u.d.e. Pozwala to na jednoczesne zastosowanie dyrektyw wykładni językowej, systemowej i celowościowej (wykładni holistycznej), zwłaszcza względem przypadków ustanawiania w przepisach kodeksowych nieco odmiennych reguł wyboru adekwatnego sposobu doręczenia w danej sprawie niż miałyby to miejsce przy wyłącznym zastosowaniu przepisów u.d.e.

Na tym tle warto zwrócić uwagę na wyjątki od stosowania u.d.e. czy stosowania przepisów u.d.e. o PURDE i PUH, określone w art. 3 i 6 u.d.e. Zgodnie z art. 3 tej ustawy nie stosuje się bowiem do:

1. doręczania korespondencji:
 - a) zawierającej informacje niejawne,
 - b) w postępowaniu o udzielenie zamówienia publicznego oraz w konkursie prowadzonych na podstawie PZP,
 - c) w postępowaniu o zawarcie umowy koncesji na roboty budowlane lub usługi,
 - d) jeżeli przepisy odrębne przewidują wnoszenie lub doręczanie korespondencji z wykorzystaniem innych niż adres do doręczeń elektronicznych rozwiązań techniczno-organizacyjnych, w szczególności na konta w systemach teleinformatycznych obsługujących postępowania sądowe lub do repozytoriów dokumentów;
2. wymiany danych z systemami teleinformatycznymi za pomocą usług sieciowych.

¹⁴ Por. M. Wilbrandt-Gotowicz, *Doręczenia elektroniczne w praktyce*, Warszawa 2024, s. 14-15.

Wyłączenie z art. 3 pkt 1 lit. d) u.d.e. ma charakter otwarty, zarówno co do momentu przyjmowania regulacji odrębnych (*a priori* bądź *posteriori*), szczególnych względem unormowań u.d.e., jak i ich przedmiotu. Mogą to być bowiem w istocie wszelkie inne sposoby wnoszenia bądź doręczania korespondencji z wykorzystaniem innych niż adres do doręczeń elektronicznych rozwiązań techniczno-organizacyjnych. Wyliczenie odnoszące się do kont w systemach teleinformatycznych obsługujących postępowania sądowe i do repozytoriów dokumentów stanowi jedynie egemplifikację możliwych odstępstw.

Przykładem rozwiązania wprowadzonego do ustawodawstwa już po nowelizacji k.p.a. dokonanej u.d.e. z dniem 5 października 2021 r. jest modyfikacja art. 39 § 1 k.p.a. ustawą z 8 czerwca 2022 r. o zmianie niektórych ustaw w celu automatyzacji załatwiania niektórych spraw przez Krajową Administrację Skarbową¹⁵. Polegała ona na wprowadzeniu wyjątku od doręczania pism na adres do doręczeń elektronicznych, gdy doręczenie nie tylko ma miejsce w siedzibie organu, ale również gdy następuje na konto w systemie teleinformatycznym organu. W doktrynie wskazuje się na potencjalną dowolność w tworzeniu takich kont, brak regulacji zasad doręczeń na konto w systemie teleinformatycznym, w tym kwestii potwierdzalności i skuteczności doręczenia (dowodów nadania i odebrania)¹⁶. Rozpowszechnienie doręczeń z wykorzystaniem kont w systemie teleinformatycznym organu może prowadzić do odejścia od docelowej powszechności sposobu doręczenia na adres do doręczeń elektronicznych. Ponadto rodzi pytanie o konkurencyjny bądź subsydiarny charakter kont e-PUAP i PURDE (gdyż zgodnie z regulacjami u.d.e. PURDE ma całkowicie zastąpić doręczenie na konto e-PUAP do 30 września 2029 r.¹⁷). Stanowi tym samym krok wstecz w zakresie ujednolicania zasad komunikacji z podmiotami publicznymi¹⁸.

Innym przykładem rozwiązań techniczno-organizacyjnych wyłączających stosowanie u.d.e. jest art. 39³ k.p.a. dodany ustawą z 16 kwietnia 2020 r. o szczególnych instrumentach wsparcia w związku z rozprzestrzenianiem się wirusa SARS-CoV-2¹⁹ (a mimo drobnych modyfikacji pozostawiony w mocy przez u.d.e.). W przypadku pism wydanych przez organ administracji publicznej w postaci elektronicznej przy wykorzystaniu systemu teleinformatycznego, które zostały opatrzone kwalifikowanym podpisem elektronicznym, podpisem zaufanym albo podpisem osobistym, zaawansowaną pieczęcią elektroniczną albo kwalifikowaną pieczęcią elektroniczną,

¹⁵ Dz.U. 2002 poz. 1301.

¹⁶ Na ten temat zob. np. G. Sibiga, *Jak nie informatyzować administracji*, „Rzeczpospolita” z 18.07.2022 r., <https://www.rp.pl/opinie-prawne/art36713481-grzegorz-sibiga-jak-nie-informatyzowac-administracji> [dostęp: 26.07.2024].

¹⁷ Por. art. 148 u.d.e.

¹⁸ A. Cebera, *New Procedure for Electronic Deliveries in Administrative Proceedings*, „Ius Novum” 2023, nr 2, s. 171.

¹⁹ Dz.U. z 2024 r. poz. 683.

doręczenie może bowiem polegać na doręczeniu wydruku pisma uzyskanego z tego systemu odzwierciedlającego treść tego pisma. Instytucja ta gwarantuje dostępność doręczeń dla osób niekorzystających ze środków komunikacji elektronicznej, w sytuacji gdy organ administracji prowadzi akta sprawy w postaci elektronicznej i w takiej postaci sporządza pisma, w tym akty administracyjne, podlegające doręczeniu stronom (czy innym uczestnikom postępowania). Ponieważ formuła ta może być dowolnie stosowana przez organy administracji, może stać się instrumentem częściej wykorzystywanym w praktyce niż publiczna usługa hybrydowa²⁰.

Należy również zwrócić uwagę na zawarte w art. 6 u.d.e. wyłączenia od stosowania doręczeń za pośrednictwem PURDE i PUH²¹. W omawianym kontekście relacji między u.d.e. i k.p.a. istotny jest zwłaszcza art. 6 ust. 1 pkt 3 u.d.e. wskazujący, że przepisów art. 4 i art. 5 nie stosuje się w przypadkach, gdy przepisy odrębne przewidują możliwość dokonywania doręczeń z wykorzystaniem także sposobów innych niż PURDE lub PUH, w szczególności przy pomocy swoich pracowników, a nadawca w konkretnych okolicznościach uzna inny sposób doręczenia za bardziej efektywny. Takim przepisem jest art. 39 k.p.a. zawierający dyrektywy wyboru sposobu doręczenia w konkretnej sprawie administracyjnej. Przewidują one odstępstwa od korzystania z PURDE bądź PUH. Jako przykład można wskazać § 4 art. 39 k.p.a. odnoszący się do decyzji:

- której organ administracji publicznej nadał rygor natychmiastowej wykonalności bądź
- podlegającej natychmiastowemu wykonaniu z mocy ustawy bądź
- wydawanej w sprawach osobowych funkcjonariuszy oraz żołnierzy zawodowych albo
- jeżeli wymaga tego ważny interes publiczny, w szczególności bezpieczeństwo państwa, obronność lub porządek publiczny.

We wskazanych wyżej przypadkach organ fakultatywnie może doręczyć decyzję (zamiast przez PURDE/PUH) przesyłką rejestrowaną bądź przez pracowników organu, inne upoważnione osoby lub organy²². W przepisie tym nie występuje kryterium efektywności, o którym mowa w art. 6 u.d.e., co – moim zdaniem – powinno być jednak brane pod uwagę.

²⁰ Na temat tej regulacji zob. np. G. Sibiga, „Odwrócona cyfryzacja” w postępowaniu administracyjnym ogólnym po nowelizacji Kodeksu postępowania administracyjnego z 16.4.2020 r., „Monitor Prawniczy” 2020, nr 18, s. 957 i n.

²¹ Szerzej na ten temat: A. Skóra, *O rewolucji w zakresie e-doręczeń raz jeszcze. Uwagi na tle art. 6 ustawy o doręczeniach elektronicznych*, „Studia Prawnoustrojowe” 2022, nr 58, DOI: 10.31648/sp.8342, s. 473-490; A. Skóra, [w:] *Doręczenia elektroniczne. Komentarz*, red. A. Skóra, B. Kwiatek, Warszawa 2023, s. 103 i n.; M. Wilbrandt-Gotowicz, [w:] *Doręczenia...*, s. 135 i n.

²² Szerzej na ten temat: A. Korzeniowska-Polak, *Exception to the rule of service of documents in administrative proceedings to an electronic delivery address*, „Dyskurs Prawniczy i Administracyjny” 2022, nr 2, s. 139-155.

W rezultacie pojawia się pytanie, czy w istocie ustawa z 18 listopada 2020 r. ujednolici i wprowadza kompleksowy system doręczeń elektronicznych (za pośrednictwem PURDE i PUH), czy może jeszcze bardziej atomizuje i rozdrabnia katalog sposobów doręczeń opartych o środki komunikacji elektronicznej i doręczenia tradycyjne, ustanawiając dwa kolejne instrumenty prawne – PURDE i PUH. O ile kompleksowa regulacja nowoczesnych sposobów doręczeń, które mają zostać rozpowszechnione dla ogółu podmiotów publicznych i wielu innych, w tym przedsiębiorców czy przedstawicieli zawodów prawniczych, zasługuje na uznanie, o tyle zakres wyjątków od stosowania nowych usług może istotnie ograniczyć zasięg reformy, a w rezultacie, zamiast uprościć, skomplikować system doręczeń w postępowaniu administracyjnym.

3. Problem zakresu temporalnego stosowania nowych e-doręczeń

Ze względu na dalekosiężne skutki wdrożenia reformy doręczeń elektronicznych dla podmiotów uczestniczących w obrocie prawnym, w tym zwłaszcza podmiotów publicznych oraz przedstawicieli zawodów prawniczych i przedsiębiorców, ustawodawca przewidział stopniowe włączanie obowiązku korzystania z nowych usług. Regulacje przejściowe zawarto w rozdziale 8 u.d.e.

Zakres temporalny stosowania nowych doręczeń oparto o takie cechy regulacji, jak:

- rozdzielenie wejścia w życie przepisów u.d.e. od zaktualizowania się obowiązku stosowania PURDE i PUH przez poszczególne grupy podmiotów publicznych²³;
- zróżnicowanie dat wejścia w życie poszczególnych przepisów u.d.e.²⁴;
- modyfikację późniejszymi nowelizacjami pierwotnie przyjętych dat wejścia w życie bądź stosowania poszczególnych przepisów u.d.e.²⁵;
- uzależnienie dat wejścia w życie/stosowania niektórych przepisów u.d.e. od komunikatu Ministra właściwego do spraw informatyzacji²⁶.

Część z nich (w tym warunkowanie w zmodyfikowanym art. 166 u.d.e. daty wejścia w życie niektórych przepisów ustawy o doręczeniach elektronicznych czy zmian w Kodeksie postępowania cywilnego komunikatem właściwego ministra) może wywoływać wątpliwości co do zasad prawidłowej legislacji²⁷.

²³ Por. art. 155 ust. 1-9 i art. 166 u.d.e.

²⁴ Por. art. 166 u.d.e.

²⁵ Zob. akapit poniżej.

²⁶ Por. art. 155 ust. 10 u.d.e.

²⁷ Por. np. § 43-46 ZTP.

Szczególnie istotne znaczenie dla wdrożenia reformy ma art. 155 u.d.e., który pierwotnie wprost określał datyienne, których nastanie powodowałyby obowiązek rozpoczęcia stosowania przepisów u.d.e. dotyczących PURDE i PUH dla poszczególnych grup podmiotów. I tak, organy administracji rządowej oraz jednostki budżetowe obsługujące te organy, miały pierwotnie stosować te przepisy od 1 października 2021 r., a następnie – po nowelizacji ustawą z 15 czerwca 2021 r.²⁸ – od 5 lipca 2022 r. Następnie, w wyniku kolejnej modyfikacji omawianego przepisu z dniem 27 maja 2022 r.²⁹ – datyienne w zasadzie zamieniono na odesłanie do komunikatu Ministra właściwego do spraw informatyzacji. Zgodnie z dodanym wówczas art. 155 ust. 10 u.d.e. Minister właściwy do spraw informatyzacji, mając na uwadze uwarunkowania techniczne i organizacyjne niezbędne do doręczania korespondencji z wykorzystaniem publicznej usługi rejestrowanego doręczenia elektronicznego lub publicznej usługi hybrydowej oraz udostępnienia w systemie teleinformatycznym punktu dostępu do usług rejestrowanego doręczenia elektronicznego w ruchu transgranicznym, został uprawniony do ogłoszenia w Dzienniku Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej komunikatu określającego termin wdrożenia rozwiązań technicznych umożliwiających podmiotom, o których mowa w:

- a) ust. 1-5 oraz w art. 9 ust. 1 pkt 1-8, powszechne doręczanie i odbieranie korespondencji z wykorzystaniem publicznej usługi rejestrowanego doręczenia elektronicznego lub publicznej usługi hybrydowej,
- b) ust. 6, powszechne doręczanie i odbieranie korespondencji z wykorzystaniem publicznej usługi rejestrowanego doręczenia elektronicznego;

jak również dostęp do usług rejestrowanego doręczenia elektronicznego w ruchu transgranicznym. Termin określony w tym komunikacie nie mógł być późniejszy niż dzień 1 stycznia 2024 r. (a po zmianach³⁰ nie wcześniejszy niż 30 marca 2024 r. i nie późniejszy niż 1 stycznia 2025 r.)³¹. Takie rozwiązanie budziło niepewność co do terminu rozpoczęcia obowiązku stosowania nowych doręczeń, a w związku z tym trudności z zaplanowaniem przez poszczególne podmioty publiczne, ale także np. kancelarie prawne, właściwych działań dostosowawczych.

Ponadto należy zwrócić uwagę na problem rozdzielenia dat wejścia w życie znowelizowanych przez u.d.e. przepisów k.p.a. (z dniem 5 października 2021 r.) od rozpoczęcia ich stosowania (co następuje dla określonym podmiotów co do zasady z dniem określonym w komunikacie). Zgodnie bowiem z art. 158 ust. 1

²⁸ Por. ustawę z 15 czerwca 2021 r. o zmianie ustawy o doręczeniach elektronicznych, Dz.U. poz. 1135.

²⁹ Por. art. 8 ustawy z 28 kwietnia 2022 r. o zmianie niektórych ustaw z związku z rozwojem publicznych systemów teleinformatycznych, Dz.U. poz. 1002.

³⁰ Por. ustawę z 12 grudnia 2023 r. o zmianie ustawy o doręczeniach elektronicznych, Dz.U. poz. 2699.

³¹ Por. art. 155 ust. 11 u.d.e.

u.d.e. „w okresie od dnia wejścia w życie niniejszej ustawy do dnia poprzedzającego dzień zaistnienia obowiązku jej stosowania, o którym mowa w art. 155, do doręczania przez podmioty publiczne w rozumieniu ustawy zmienianej w art. 105 do podmiotów niebędących podmiotami publicznymi w rozumieniu tej ustawy, dokonywanego w systemie teleinformatycznym organu administracji publicznej, stosuje się art. 39, art. 39¹, art. 40 § 4 oraz art. 46 § 4-9 ustawy zmienianej w art. 61 w brzmieniu dotychczasowym oraz art. 144a i art. 152a ustawy zmienianej w art. 84 w brzmieniu dotychczasowym”. Usunięcie z Kodeksu postępowania administracyjnego poprzednich regulacji dotyczących doręczeń za pośrednictwem elektronicznej skrzynki podawczej na e-PUAP i zastąpienie ich przepisami o doręczeniu na adres do doręczeń elektronicznych nastąpiło z dniem 5 października 2021 r., tj. w momencie, kiedy takie doręczenia nie były jeszcze w ogóle możliwe. Złożoność odesłań zawartych w art. 158 u.d.e. czyni natomiast trudne do rekonstrukcji normy prawne adekwatne do stosowania przez dany podmiot publiczny przed zakończeniem dla tego podmiotu okresu przejściowego. Pojawiały się niejasności co do przebiegu okresu przejściowego i stosowania w tym czasie właściwych sposobów doręczeń, tym bardziej że pierwotnie zgodnie z art. 158 ust. 2 u.d.e. przepis ust. 1 nie miał zastosowania, jeżeli podmiot publiczny posiadał adres do doręczeń elektronicznych. W związku z taką redakcją przepisu uznawano, że podmioty publiczne mogą uzyskać adres do doręczeń elektronicznych przed datą określoną w komunikacie³², co wiązałoby się jednak z obowiązkiem rozpoczęcia stosowania nowych sposobów e-doręczeń wcześniej niż w dacie określonej w komunikacie. Czyniło to niejasnym dla adresatów doręczeń w okresie przejściowym, jakie sposoby doręczeń (w tym składania podań do organu) są akceptowane w danym momencie. Problem ten pojawił się już w orzecznictwie sądów administracyjnych. Wskazywano przykładowo, że „Z uwagi na treść art. 158 ust. 1 w zw. z art. art. 155 ust. 2 i ust. 10 oraz ust. 7 w zw. z art. 166 ustawy z dnia 18 listopada 2020 r. o doręczeniach elektronicznych [...]: (1) Prezes Sądu Okręgowego w [...] nie jest obecnie i nie był w dniu 7 czerwca 2022 r. zobowiązany do stosowania przepisów powołanej ustawy w zakresie doręczania korespondencji z wykorzystaniem publicznej usługi rejestrowanego doręczenia elektronicznego lub publicznej usługi hybrydowej, natomiast (2) do doręczenia wezwania do uzupełniania braku formalnego podania w rozumieniu art. 63 § 1 k.p.a., powinny znajdować zastosowanie art. 39, art. 39¹ i art. 46 § 4-9 k.p.a. w brzmieniu obowiązującym do 4 października 2021 r.”³³ Dlatego

³² Podobnie M. Pietrasz, *Zasady doręczania pism i wnoszenia podań drogą elektroniczną w postępowaniu podatkowym prowadzonym przez samorządowy organ podatkowy w tzw. okresie przejściowym*, „Samorząd Terytorialny” 2022, nr 5, s. 17.

³³ Wyrok WSA w Warszawie z 26.10.2022 r., II SAB/Wa 419/22, CBOSA. Podobnie WSA w Warszawie w wyroku z 14.12.2022 r., I SA/Wa 2364/22, CBOSA: „Organ odwoławczy trafnie wskazał, że doręczenie postanowienia z 5 kwietnia 2022 r. skarżącej nastąpiło 23 kwietnia 2022 r.

w wyniku nowelizacji ustawy o doręczeniach elektronicznych z dniem 19 grudnia 2023 r. uchylono art. 158 ust. 2 u.d.e., co nie rozwiązuje jednak wszystkich wątpliwości co do sposobów doręczeń w okresie przejściowym.

Komunikat Ministra Cyfryzacji, o którym mowa w art. 155 u.d.e., został początkowo wydany w dniu 29 maja 2023 r. (ogłoszony w dniu 7 czerwca 2023 r.). Wynikało z niego, że z dniem 10 grudnia 2023 r. mija termin na wdrożenie rozwiązań technicznych umożliwiających stosowanie PURDE i PUH dla szerokiej grupy podmiotów³⁴. Następnie, komunikatem z 22 listopada 2023 r.³⁵ zmieniono poprzedni komunikat, przesuwając tę datę na 30 grudnia 2023 r., jednocześnie zapowiadając podjęcie działań legislacyjnych w sprawie ustawowego przesunięcia daty granicznej wskazanego komunikatem rozpoczęcia stosowania nowych usług z 1 stycznia 2024 r. na 1 stycznia 2025 r.³⁶ Po wejściu w życie ustawy nowelizującej, w dniu 21 grudnia 2023 r. wydano kolejny komunikat zmieniający datę wdrożenia na dzień 1 października 2024 r.³⁷ Komunikatem z 12 lipca 2024 r. przesunięto tę datę na 1 stycznia 2025 r.³⁸

Aktualny termin wdrożenia obejmuje:

- organy administracji rządowej oraz jednostki budżetowe obsługujące te organy;

w trybie art. 46 § 6 k.p.a., co potwierdza wydruk z UPD (Urządowe Poświadczenie Doręczenia), po upływie 14 dni licząc od dnia utworzenia poświadczenia przedłożenia korespondencji adresatowi drogą elektroniczną (8 kwietnia 2022 r.). Art. 46 § 6 k.p.a. zachował moc na podstawie art. 155 ust. 1 i 10 oraz art. 158 ustawy z dnia 18 listopada 2020 r. o doręczeniach elektronicznych [...], skoro Urząd [...] posiada skrzynkę ESP (Elektroniczną Skrzynkę Podawczą) na platformie ePUAP (strona internetowa: bip.warszawa.pl), a nie adres do doręczeń elektronicznych, o którym mowa w art. 158 ust. 2 tej ustawy”.

³⁴ Por. definicję podmiotu publicznego z art. 2 pkt 6 u.d.e. Na ten temat: M. Wilbrandt-Gotowicz, *Współdziałanie podmiotów publicznych i niepublicznych w nowym systemie doręczeń elektronicznych a ochrona praw jednostki*, „Acta Iuridica Resoviensia” 2021, nr 3, s. 400–403.

³⁵ Komunikat Ministra Cyfryzacji z 22.11.2023 r. zmieniający komunikat w sprawie określenia terminu wdrożenia rozwiązań technicznych niezbędnych do doręczania korespondencji z wykorzystaniem publicznej usługi rejestrowanego doręczenia elektronicznego lub publicznej usługi hybrydowej oraz udostępnienia w systemie teleinformatycznym punktu dostępu do usług rejestrowanego doręczenia elektronicznego w ruchu transgranicznym, Dz.U. poz. 2540.

³⁶ Por. <https://www.gov.pl/web/e-doreczenia/komunikat-ministra-cyfryzacji-dotyczacy-zmieniajacy-termin-obowiazku-wdrozenia-e-doreczen> [dostęp: 25.04.2024] oraz poselski projekt ustawy o zmianie ustawy o doręczeniach elektronicznych, druk sejmowy nr 92, Sejm X kadencji.

³⁷ Komunikat Ministra Cyfryzacji z 21.12.2023 r. zmieniający komunikat w sprawie określenia terminu wdrożenia rozwiązań technicznych niezbędnych do doręczania korespondencji z wykorzystaniem publicznej usługi rejestrowanego doręczenia elektronicznego lub publicznej usługi hybrydowej oraz udostępnienia w systemie teleinformatycznym punktu dostępu do usług rejestrowanego doręczenia elektronicznego w ruchu transgranicznym, Dz.U. poz. 2764.

³⁸ Komunikat Ministra Cyfryzacji z 12.07.2024 r. zmieniający komunikat w sprawie określenia terminu wdrożenia rozwiązań technicznych niezbędnych do doręczania korespondencji z wykorzystaniem publicznej usługi rejestrowanego doręczenia elektronicznego lub publicznej usługi hybrydowej oraz udostępnienia w systemie teleinformatycznym punktu dostępu do usług rejestrowanego doręczenia elektronicznego w ruchu transgranicznym, Dz.U. poz. 1078.

- inne organy władzy publicznej, w tym organy kontroli państwowej i ochrony prawa, oraz jednostki budżetowe obsługujące te organy;
- Zakład Ubezpieczeń Społecznych i zarządzane przez niego fundusze oraz Kasa Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego i fundusze zarządzane przez Prezesa Kasy Rolniczego Ubezpieczenia Społecznego;
- Narodowy Fundusz Zdrowia;
- agencje wykonawcze, instytucje gospodarki budżetowej, państwowe fundusze celowe, samodzielne publiczne zakłady opieki zdrowotnej, uczelnie publiczne, Polska Akademia Nauk i tworzone przez nią jednostki organizacyjne, państwowe i samorządowe instytucje kultury, inne państwowe lub samorządowe osoby prawne utworzone na podstawie odrębnych ustaw w celu wykonywania zadań publicznych.

Ponadto, jednostki samorządu terytorialnego i ich związki oraz związki metropolitalne, jak również samorządowe zakłady budżetowe zostały zobowiązane od dnia 1 stycznia 2025 r. stosować przepisy ustawy w zakresie doręczania korespondencji z wykorzystaniem PURDE (w odniesieniu do PUH – od 1 października 2029 r.).

Ostatni komunikat aktualizuje również z dniem 1 stycznia 2025 r. obowiązek posiadania adresu do doręczeń elektronicznych wpisanego do BAE, powiązanego z publiczną usługą rejestrowanego doręczenia elektronicznego albo kwalifikowaną usługą rejestrowanego doręczenia elektronicznego przez takie podmioty, o których mowa w art. 9 ust. 1 pkt 1-8 u.d.e., jak:

- 1) adwokat wykonujący zawód,
- 2) radca prawny wykonujący zawód,
- 3) doradca podatkowy wykonujący zawód,
- 4) doradca restrukturyzacyjny wykonujący zawód,
- 5) rzecznik patentowy wykonujący zawód,
- 6) notariusz wykonujący zawód,
- 7) podmiot niepubliczny wpisany do rejestru przedsiębiorców, o którym mowa w art. 1 ust. 2 pkt 1 ustawy z 20 sierpnia 1997 r. o Krajowym Rejestrze Sądowym³⁹ (od 1 kwietnia 2025 r.).

Uzyskanie takiego adresu wymaga przy tym inicjatywy danego podmiotu (por. art. 11 i n. u.d.e.).

4. Zakończenie

Jak wykazano, nieprzejrzystość podstaw prawnych w zakresie relacji między u.d.e. i k.p.a., wielość wyjątków od stosowania PURDE i PUH czy innych sposobów

³⁹ Dz.U. z 2024 r. poz. 979 ze zm.

doręczeń (np. doręczanie wydruków, doręczanie na konto w systemie teleinformatycznym), złożoność dyrektyw stosowania poszczególnych rodzajów doręczeń oraz brak umocowania w k.p.a. zasady efektywności w odniesieniu do wyboru alternatywnych rodzajów doręczeń, stanowią istotne dla powodzenia reformy bariery związane z zakresem przedmiotowym nowego systemu doręczeń elektronicznych. W odniesieniu do zakresu temporalnego niepewność harmonogramu wdrożenia wynika z modyfikacji terminów aktualizacji obowiązków organów w zakresie stosowania PURDE i PUH, uzależnienia aktualizacji obowiązku wdrożenia od zdarzenia przyszłego i o niepewnej dacie (wydanie komunikatu ministra), uzależnienia wejścia w życie części przepisów u.d.e. od komunikatu ministra czy zależności między uzyskaniem adresu do doręczeń organu a koniecznością stosowania PURDE i PUH. Jedynie część wątpliwości w tym zakresie niweluje wydanie komunikatu Ministra Cyfryzacji określającego datę 1 stycznia 2025 r. jako datę wdrożenia rozwiązań technicznych niezbędnych do doręczenia korespondencji z wykorzystaniem PURDE i PUH przez wiele podmiotów publicznych. Oczekiwane jest przyjęcie i wdrożenie takich rozwiązań prawnych, które pozwolą na harmonijne przejście od doręczeń za pośrednictwem ePUAP do doręczeń na adres do doręczeń elektronicznych. Ewolucyjne podejście, zakładające współwystępowanie przez pewien okres obu sposobów doręczeń za pomocą środków komunikacji elektronicznej, wydaje się celowe. Na tym tle tym bardziej ujawniają się wyzwania organizacyjne, przed którymi stają podmioty publiczne, ale także podmioty niepubliczne, które zostały zobligowane do uzyskania adresu do doręczeń i stosowania nowych usług w kontaktach z podmiotami publicznymi.

Należy podkreślić, iż powodzenie reformy jest uzależnione od transformacji cyfrowej działalności podmiotów publicznych wykraczającej poza system doręczeń (a związanej z powszechnością elektronicznego zarządzania dokumentacją), w tym od odpowiedniego wsparcia technologicznego, finansowego, szkoleniowego (zwłaszcza dla podmiotów samorządowych). Dotychczas zmienny harmonogram reformy oraz brak automatyzmu tworzenia adresów do doręczeń elektronicznych dla podmiotów publicznych z pewnością nie sprzyjały realizacji takich celów.

Wydaje się ponadto, iż zagubiono w tym przedsięwzięciu perspektywę jednostki. Położono bowiem nacisk na wdrażanie reformy poprzez obowiązek – tj. poprzez wymóg uzyskania adresu do doręczeń w BAE przez niepubliczne podmioty profesjonalne (przedstawiciele zawodów prawniczych czy przedsiębiorców wpisanych do CEIDG i KRS), wymienione w art. 9 ust. 1 pkt 1-9 u.d.e. Niejasny jest sposób, cel czy harmonogram transformacji od e-PUAP do PURDE. Złożoność stanu prawnego, niepewność zasad okresu przejściowego, obowiązywanie znowelizowanych przepisów k.p.a. w zakresie doręczeń niepodlegających w istocie stosowaniu przed 1 stycznia 2025 r., stopniowe planowane wygaszanie kont e-PUAP w zależności od

rodzaju podmiotu publicznego – czynią reformę niezrozumiałą dla przeciętnego obywatela. Stan ten pogłębia brak efektywnej kampanii społecznej. Tymczasem powodzenie reformy doręczeń elektronicznych zależne jest od udziału społeczeństwa, przekonania obywateli do zakładania adresów do doręczeń elektronicznych. Publiczna usługa hybrydowa stanowić powinna bowiem jedynie domknięcie systemu doręczeń, dedykowane podmiotom wykluczonym cyfrowo, nie zaś jego podstawę, która powinna bazować na powszechności stosowania PURDE, spełniającej standardy usługi zaufania z rozporządzenia eIDAS⁴⁰.

Podsumowując, warto podkreślić istotność problematyki doręczeń elektronicznych dla efektywności procedur prawnych (w tym administracyjnych) czy funkcjonalność zamiaru ujednolicenia regulacji doręczeń w prawie polskim. Wskazane istotne mankamenty legislacyjne związane z zakresem przedmiotowym i temporalnym reformy wywołują jednak wątpliwości co do sprawnego jej wdrożenia. Mogą budzić obawy, czy inkluzywność doręczeń elektronicznych, która powinna być głównym postulatem i metazasadą nowego systemu doręczeń, nie pozostanie jedynie mitem. Tymczasem bez urzeczywistniania tej idei trudno zasadnie mówić o nowej jakości doręczeń elektronicznych służących jednostkom i podmiotom publicznym⁴¹.

Dlatego należy postulować spójność regulacyjną w odniesieniu do dyrektyw stosowania poszczególnych rodzajów doręczeń z uwzględnianiem zasady efektywności, unikanie atomizacji rodzajów doręczeń i mnożenia odstępstw od zasad doręczeń przyjętych u.d.e. (minimalizacji wyjątków), stałość harmonogramu okresu przejściowego, ewolucyjne wygaszanie ePUAP, przyspieszenie wdrażania EZD w podmiotach publicznych jako podstawy do stosowania PURDE/PUH, wzmocnienie potencjału technologicznego i organizacyjnego podmiotów publicznych w zakresie wdrażania nowego systemu doręczeń, powszechność szkoleń dla pracowników administracji oraz realizację intensywniej kampanii społecznej skierowanej do podmiotów niepublicznych – profesjonalnych oraz obywateli.

Przygotowywana jest nowelizacja ustawy wraz z wprowadzeniem okresu przejściowego – do 31 grudnia 2025 r., w którym podmioty publiczne będą mogły stopniowo dostosowywać się do nowego sposobu prowadzenia korespondencji oraz wprowadzić systemy elektronicznego obiegu dokumentów, a doręczenie z wyko-

⁴⁰ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 910/2014 z 23.07.2014 r. sprawie identyfikacji elektronicznej i usług zaufania w odniesieniu do transakcji elektronicznych na rynku wewnętrznym oraz uchylające dyrektywę 1999/93/WE, Dz.Urz. UE L 257, s. 73.

⁴¹ Por. M. Wilbrandt-Gotowicz, *Publiczne usługi doręczeń elektronicznych – nowa jakość w służbie jednostki*, [w:] *Prawo administracyjne w służbie jednostki i wspólnoty*, red. Z. Duniewska, M. Karcz-Kaczmarek, P. Wilczyński, Warszawa–Łódź 2022, s. 567.

rzystaniem ePUAP i PURDE będzie równoważne w skutkach prawnych⁴². Czas pokaże, czy korekta reformy umożliwi w końcu jej efektywne wdrożenie.

Literatura

- Cebera A., *New Procedure for Electronic Deliveries in Administrative Proceedings*, „Ius Novum” 2023, nr 2.
- Doręczenia elektroniczne. Komentarz*, red. A. Skóra, B. Kwiatek, Warszawa 2023.
- Doręczenia elektroniczne. Komentarz*, red. M. Wilbrandt-Gotowicz Warszawa 2021.
- Korzeniowska-Polak A., *Exception to the rule of service of documents in administrative proceedings to an electronic delivery address*, „Dyskurs Prawniczy i Administracyjny” 2022, nr 2.
- Kościuk D.J., *Realizacja zasady oficjalności doręczeń w postępowaniach administracyjnych po wejściu w życie ustawy o doręczeniach elektronicznych*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2021, nr 8.
- Pietrasz M., *Zasady doręczania pism i wnoszenia podań drogą elektroniczną w postępowaniu podatkowym prowadzonym przez samorządowy organ podatkowy w tzw. okresie przejściowym*, „Samorząd Terytorialny” 2022, nr 5.
- Sibiga G., *„Odwrócona cyfryzacja” w postępowaniu administracyjnym ogólnym po nowelizacji Kodeksu postępowania administracyjnego z 16.4.2020 r.*, „Monitor Prawniczy” 2020, nr 18.
- Sibiga G., *Jak nie informatyzować administracji*, „Rzeczpospolita” z 18.07.2022 r., <https://www.rp.pl/opinie-prawne/art36713481-grzegorz-sibiga-jak-nie-informatyzowac-administracji>.
- Skóra A., *O rewolucji w zakresie e-doręczeń raz jeszcze. Uwagi na tle art. 6 ustawy o doręczeniach elektronicznych*, „Studia Prawnoustrojowe” 2022, nr 58, DOI: 10.31648/sp.8342.
- Szpor G., *Elektroniczna administracja a „wykluczenie cyfrowe”*, [w:] *Polityka społeczna w procesie integracji europejskiej*, red. A. Rączaszek, W. Koczur, Katowice 2009.
- Wilbrandt-Gotowicz M., *Doręczenia elektroniczne w praktyce*, Warszawa 2024.
- Wilbrandt-Gotowicz M., *Publiczne usługi doręczeń elektronicznych – nowa jakość w służbie jednostki*, [w:] *Prawo administracyjne w służbie jednostki i wspólnoty*, red. Z. Duniewska, M. Karcz-Kaczmarek, P. Wilczyński, Warszawa–Łódź 2022.
- Wilbrandt-Gotowicz M., *Transformacja e-doręczeń w postępowaniu administracyjnym – uwagi na tle ustawy z dnia 18 listopada 2020 r. o doręczeniach elektronicznych*, „Rocznik Administracji Publicznej” 2022, nr 8.
- Wilbrandt-Gotowicz M., *Współdziałanie podmiotów publicznych i niepublicznych w nowym systemie doręczeń elektronicznych a ochrona praw jednostki*, „Acta Iuridica Resoviensia” 2021, nr 3.
- Wykluczenie cyfrowe w Polsce*, OT-637, Kancelaria Senatu, grudzień 2015, https://www.senat.gov.pl/gfx/senat/pl/senatopracowania/133/plik/ot-637_internet.pdf.
- Ziółkowska A., *Postępująca informatyzacja administracji publicznej a wykluczenie cyfrowe obywateli, czyli czy istnieje zagrożenie inkluzji administracji publicznej? Przyczynek do dyskusji*, [w:] *Administracja w demokratycznym państwie prawa. Księga jubileuszowa Profesora Czesława Martysza*, red. A. Matan, Warszawa 2022.

⁴² Zob. projekt nowelizacji przedstawiony do konsultacji społecznych (<https://www.gov.pl/web/e-doreczenia/konsultacje-zmian-legislacyjnych-dotyczacych-e-doreczen>) oraz informację na stronach Ministerstwa Cyfryzacji (<https://www.gov.pl/web/cyfryzacja/zmiana-terminu-wprowadzenia-e-doreczen>) [dostęp: 26.07.2024].